

tre que els Xiquets es mantenen més a prop de la colla tradicional. Tot i això, cal fer una matisació important. Hem establert que les colles modernes són grups plurals. En aquest sentit, la Jove— així com altres colles contemporànies com els Minyons terrassencs— aconseguixen incorporar a l'activitat castellera un col·lectiu de característiques molt diferent al que fins al moment hi havia participat. Ara bé, aquestes colles no són, inicialment, plurals, ja que els seus membres responen a uns perfils molt determinats (gent jove, amb inquietuds polítiques i culturals, amb formació intel·lectual). És a posteriori, un cop s'ha demostrat que el casteller no té per què respondre a un perfil concret (el de la colla tradicional) que aquestes colles —així com la resta— esdevenen realment plurals.

## **Turisme rural a la Terra Alta. Qui valora el territori i el patrimoni?**

**Miquel Àngel Ruiz Torres**

Un lloc comú molt estès ens vol fer creure que el turisme rural és el gran remei davant l'ensorrament generalitzat de la pagesia i la ramaderia. A Catalunya i l'Estat espanyol, cases de poble i masos són restaurats en un estil "rústic" al gust del turista del segle XXI, que realment no ha existit mai en la història de la nostra arquitectura rural. Cada vegada més, pobles i comarques, fa pocs anys gairebé despoblats, reben la visita de milers de turistes que necessiten lloc on dormir, lloc on menjar i algú que els guie o els llogue equípaments.

Aquest estudi partia de la hipòtesi que la dinamització turística als pobles del sud de la Terra Alta, Arnes, Horta de Sant Joan i Prat de Comte, estava transformant la percepció dels habitants locals vers el seu territori, en el sentit de dotar-lo de noves significacions. Quines significacions? Doncs aquelles que atorgarien a l'espai de producció tradicional agrícola i ramader un valor afegit, derivat del nou sentit de patrimoni natural i cultural que turistes i nous residents li injectarien al "paisatge".

Però, què hi ha de cert en tot això? Durant l'any 2005 l'etnògraf ha intentat trobar resposta a

les conseqüències que la dinamització turística ha portat en la percepció local del territori, i per tant, en els seus usos i gestions. Les entrevistes foren la principal font d'informació i abastaren totes les generacions vives (de 17 fins 83 anys), els sectors productius, els actors de la política local i els protagonistes que participen en el fenomen turístic, des dels propietaris de cases rurals i els comerciants, fins als turistes i residents nousvinguts. Però també, diverses observacions de camp, a les Festes de Prat de Comte, les visites guiades al barri antic d'Horta i Arnes, i el Parc Natural; així com també un enregistrament fotogràfic exhaustiu, amb vora cinc-cents imatges classificades.

Si bé és cert que, a l'aixopluc de la creació del Parc Natural dels Ports, els pobles del sud de la Terra Alta han apostat pel turisme rural, ho han fet amb velocitats i plantejaments diferents. Horta de Sant Joan partia amb avantatge, ja que un hotel funcionant durant trenta anys, i un museu dins de la ruta internacional de Picasso, eren uns forts fonaments als quals cal afegir la creació del Cap de l'Ecomuseu dels Ports i la Via Verda de

la Terra Alta. Arnes, pel seu compte, ha viscut un creixement exponencial de cases rurals; però la iniciativa privada d'empreses de servei al turista rural continua sent tímida i excessivament dependent del Parc Natural; mentre que els poders locals, si bé no n'impedeixen el desenvolupament turístic, tampoc estan suficientment compromesos ni proposen plans integrals en coordinació amb les iniciatives del Parc Natural o les empreses privades (malgrat que el Consell Comarcal compta amb un programa seriós de dinamització turística). Per la seua banda, Prat de Comte ha seguit una línia diferent als altres dos pobles terraltins en apostar, a més de pels serveis als bicituristes de la Via Verda, per la construcció d'un parc edílic (fins i tot, amb propostes com la visita turística a un molí de vent). Les autoritats locals pratdecomtines també han potenciat el turisme local basat en la reinvençió de la tradició (Festa de l'Aiguardent), que ha tingut fins ara una bona acollida, encara que limitada als pocs dies de celebracions.

Però la resposta a la pregunta d'investigació plantejada és, malauradament, negativa. Així, segons la informació recollida amb l'etnografia, els canvis que ha comportat la dinamització turística en alguns actors socials encara no han estat prou significatius, tant des del punt de vista qualitatiu com quantitatiu, com per poder afirmar que els usos tradicionals (agrícola, ramader i forestal) hagen estat modificats o enriquits per una percepció diferent del territori emanada d'aquesta dinamització.

No obstant això, hi ha hagut canvis importants en la "valoració" del territori per part dels habitants actuals que cal ressenyar. I dic "valoració", i no "revaloració", perquè en la major part dels casos es tracta de nousvinguts, als quals no els ha calgut tornar a valorar un entorn que desconeixien de prop quan van arribar. En aquest sentit, podem dir que existeix una "avantguarda" de residents, significativament capitanejada pels nousvinguts permanents, procedents d'àrees urbanes, i amb un nivell d'instrucció alt o molt alt, que estan treballant força per introduir una nova visió del territori, que supere la tradicional percepció de ser una "terra d'emigrants" incapaç de generar una riquesa suficient per fer arrelar la gent als seus pobles. Però que, no obstant això, tampoc no supose fer del territori un objecte de consum que s'ha d'utilitzar al mes aviat possible.

El procés més interessant observat en aquest sentit és la resemantització del territori que certs habitants locals oriünds estan experimentant com a conseqüència de la interrelació amb els nousvinguts capdavanters. Es tracta en tot cas de gent del poble que ha començat a invertir en turisme rural (rehabilitació de cases familiars, per exemple), i que en conseqüència té un interès directe en l'èxit de l'impuls turístic de la comarca. Això no obstant, cal remarcar que la major part dels habitants locals –més en el cas d'Arnes que en el d'Horta, amb més tradició turística, i en molta menor mesura a Prat de Comte– es mostren indiferents o escèptics amb la recuperació econòmica de

la Terra Alta mitjançant el turisme rural. I això en el millor dels casos, ja que en ocasions alguns actors locals qüestionen clarament la viabilitat turística del nou model.

Un altre cas negatiu s'ha pogut observar quan alguns actors locals han (mal) interpretat aquesta aportació del turisme rural de la manera més utilitarista; per exemple, utilitzant els programes Leader per rehabilitar les seues cases amb l'objectiu de renunciar al cap de cinc anys (tal i com permet la normativa) a donar servei de turisme rural, només per poder tenir habilitades segones residències per a uns fills que, malgrat tot, continuen residint a la ciutat.

Conseqüentment, la resposta sobre si els canvis en la percepció del valor del territori han portat canvis en les accions dels actors locals, es deriva de l'anterior premissa. Així, la major part de la població autòctona no ha variat la tendència en la gestió del territori que tendeix cap a un abandonament dels usos agrícoles apel·lant a una força irreversible que ve del context macroeconòmic, i que es relaciona amb el mercat i els preus dels productes del camp; mentre que les noves gestions introduïdes pel turisme rural (tals com accions urbanístiques o iniciativa privada) no han estat encara suficientment fortes com per crear una nova cultura del territori que faci canviar les tendències socioeconòmiques i demogràfiques.

Per tant, insistesc, la pregunta principal –si arran de la dinamització del turisme rural hi ha hagut una transformació en els simbolismes aplicats pels habitants locals

sobre el seu territori, i en conseqüència, en la seva gestió— la responem amb una negació amb esclatxes. És a dir, hi ha hagut canvis en aquesta percepció com a conseqüència de la informació arribada a través dels nouvinguts i altres canals de comunicació; però els paradigmes simbòlics predominants dels actors locals (recordem-ho, una població de vora un 40% més gran de 65 anys, i només del 8% menor de 16 anys) continuen a prop d'una visió conservadora que interpreta el territori en clau de la viabilitat econòmica de l'explotació agrícola i d'un horitzó de risc baix sotmès a les inclemències climatològiques per a la producció.

Tot això porta com a resultat que les gestions al voltant de la promoció del turisme rural siguin, si bé no obstructionistes, sí massa tímides, i immerses en unes relacions de poder locals autoritàries que, transformant la manera d'operar, han perviscut fins ara. Aquestes estan basades en: a) una relació dels habitants amb els poders locals entesos com a vincles força personalitzats; b) mancances en la concepció abstracta de la representació política que fa recórrer sovint a l'intercanvi de favors; c) un rebuig acusat a les persones que manifesten opinions alternatives a les que provenen del poder local sobre temes que afecten la gestió dels recursos del poble.

D'altra banda, també ens preguntàvem pel grau de consciència de la riquesa ecològica que els habitants dels tres municipis tenen vers els Ports. I podem afirmar que no ha variat substancialment, si bé existeixen diferències signifi-



*Les empreses de guiatge i educació ambiental al Parc Natural dels Ports no acaben de consolidar-se malgrat la major afluència de turistes. Potser manca un suport institucional decisiu a l'hora de la cerca de clients. Pepa Nogués, de Guies del Port, explica a un grup d'excursionistes la història del Mas de les Valls, a Arnes. Fotografia: Miquel Àngel Ruiz (2005).*

catives en cadascú dels tres pobles. A Horta de Sant Joan existeix una consciència bastant conformada, però farcida de representacions simbòliques compensatòries, en el sentit d'una exaltació ideològica dels Ports poc efectiva en el terreny de les iniciatives pràctiques. A Arnes, la narració mítica de l'abandonament dels masos exerceix encara una poderosa influència sobre la valoració del patrimoni natural, i sembla existir una esclatxa entre el Port que el pagès ha fet seu en els usos tradicionals tals com la caça, i les concepcions ecopolítiques de les noves concepcions patrimonialistes del Parc Natural. A Prat de Comte, per contra, el Parc Natural és percebut amb més distanciament, tant pels polítics locals

com pels veïns; però la proximitat de la Via Verda i els seus efectes en un poble tan petit, han conduït cap a una valoració més positiva del turisme rural de bicicleta.

Nogensmenys, a pesar de la disparitat que existeix, pel que fa al patrimoni monumental i natural, entre els tres pobles del sud de la comarca, això no hauria de significar una rivalitat incompatible. Ans al contrari: l'atracció turística que representa Horta de Sant Joan podria també ajudar a desenvolupar el turisme als altres pobles, atesa la curta distància i el fet de compartir un mateix marc natural i historicocultural.

Com dèiem abans, els principals canvis en la consciència que tenen els actors locals del seu

patrimoni natural han provegut dels nouvinguts de residència permanent i dels segons residents: un conjunt petit de veïns, però molt actius i amb visions convergents. Però, malgrat tot, són visions encara insuficients per poder penetrar en l'estructura social i en la cosmovisió tradicional dels oriünds.

Pel que fa a la possibilitat de la recuperació positiva de la memòria dels masos dels Ports, per integrar-la com a patrimoni cultural del parc natural, ara per ara aquestes accions ja s'han fet, sobretot des de l'Ecomuseu d'Horta i la programació del Parc Natural. Però això s'ha fet en gran part a esqueses de l'opinió generalitzada que, per exemple, a Arnes, continua parlant en clau mítica de l'abandonament dels masos com una acció de represàlia contra la població dels Ports per motius i interessos particulars mai confessats. A més, l'enfrontament ideològic dels habitants d'Arnes cap als d'Horta, pel capítol de la narració mítica en què el municipi d'Horta va furta territori dels Ports al d'Arnes, dificulta la recuperació de la memòria històrica d'una manera positiva. Cal esmentar que, respecte al tema dels masos, existeix molt de distanciament entre la gent de Prat de Comte i els seus veïns del replà d'Horta, que són vistos com formant part d'una realitat més propera al Matarranya que a ells.

Quant al patrimoni monumental dels tres pobles, Horta i Arnes es troben amb un clar avantatge respecte a Prat de Comte. Els habitants dels pobles més grans són bastant conscients de la riquesa del seu patrimoni archi-

tectònic, però no acaben d'estar convençuts que això porta potencialitats econòmiques, en el sentit d'atracció turística. Algunes males interpretacions entre allò que els turistes de patrimoni arquitectònic esperen trobar als pobles (un escenari perfectament conservat per al seu goig) i el que realment es troben (un lloc on la gent hi viu, i per tant, hi ha parets mal arrebossades i finestres dissonants), contribueixen negativament a la integració dels usos turístics en les economies quotidianes dels terraltins. En el cas de Prat, les darreres millores en el barri antic del poble, i les antigues destileries i forn de pa, són vistes amb bons ulls, però la gent sobretot confia en la promoció de la "festa de l'aiguardent" més que no pas en una arribada permanent de turistes al poble.

D'altra banda, malgrat les conclusions precedents, els processos de retroalimentació entre habitants locals i nouvinguts, segons residents i turistes rurals, es pot dir que són encara bastant baixos. Però potser estiguen ja en procés de transformació accelerada, sobretot pel que fa a les generacions intermèdies (de 30 a 50 anys)– processos que una etnografia limitada a pocs mesos no pot enregistrar. Aparentment, però, nouvinguts i habitants locals continuen amb visions del món allunyades l'una de l'altra, tal i com es va fer palès en el cas de la polèmica dels parcs eòlics a la Terra Alta.

Pel que fa al creixement natural dels tres pobles objecte d'estudi, continua sent negatiu en les dades –tots tres perden població, encara que de manera més mode-

rada que fa uns anys– i en les perspectives de futur. Els adolescents, malgrat que molts desitjarien trobar un treball per romanere al poble, reconeixen que serà difícil: les opcions més grans de progrés personal que ofereixen les ciutats afecten força les decisions que prenen ells i els seus pares. L'arribada de nous residents en edat de jubilació i de molts pocs joves fa que aquesta tendència d'estabilització pugui ser un miratge que es manifeste quan les generacions escolars, molt minoritàries, arriben a l'edat productiva.

Per últim, com a conclusió, la nostra hipòtesi de partida és refutada. Encara que s'estan detectant processos de canvi en la percepció del territori, aquests processos pertanyen a cercles encara minoritaris que estan portant endavant una recuperació i/o invenció de tradicions amb potencial turístic. Però no són tendències generals que portin canvis importants en les dinàmiques socioeconòmiques dels tres pobles. Ara per ara, continua sent poc atractiu per a un jove oriünd establir la seva residència definitiva a la Terra Alta; i si es tracta de joves amb estudis universitaris, la probabilitat que romanguin a la comarca on van néixer és pràcticament nul·la.